

УДК 069 (091)

Руслана Маньковська (м. Київ)

НАРОДНЕ МУЗЕЙНИЦТВО В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ІСТОРІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті висвітлюється проблема громадських музеїв в Україні, їх історія розвитку на різних історичних етапах, тенденції сучасного стану народного музейництва, його вплив на формування духовних підвалин суспільства. Через діяльність конкретних музейних осередків проводиться думка, що громадський музей — це невід’ємна складова громадянського суспільства та дієвий засіб впливу на його розбудову.

Ключові слова: музейництво, духовність, громадянське суспільство, культура, народне музейництво, музеї на громадських засадах, історико—культурна спадщина, охорона пам’яток.

Останнім часом широкого обговорення серед науковців, державних діячів, політиків набула проблема формування громадянського суспільства в Україні. Ми стаємо свідками поживання процесів структуризації громадськості, появи нових форм і методів її діяльності, відновлення роботи громадських товариств, об’єднань, осередків. Згуртування певної частини суспільства за політичними, світоглядними, культурними та іншими уподобаннями і дієве відстоювання ними своїх позицій, яскраво свідчить про позитивні зрушення в українській громаді. Не заглиблюючись в характеристику умов, стану, тенденцій розвитку громадянського суспільства, виділимо одну із його складових — осередки, які об’єднують подвижників збереження національної історико—культурної спадщини — громадські музеї. Зупинимось на їх місії в сучасному житті країни по відродженні історичної пам’яті народу, духовності, формуванні національної свідомості без яких не можлива розбудова демократичного суспільства.

Проблеми громадських закладів: їх виникнення, шляхи розвитку, постійно привертають увагу науковців і громадськості. Традиція виникнення громадських музеїв відноситься до XIX — XX ст. Зазначимо, що серед країн Східної Європи саме в Україні з’явився перший громадський музей.¹ Їх створення у навчальних закладах, наукових, просвітницьких товариствах знайшли висвітлення на початку XX ст. у працях Гусева А. Н., Хітькова М. А., Дорофеева М. К., Романова Н. І., Зеленка А. У., Миколука А. та ін.² Значний розмах громадське музейництво отримало в 1920 — 30-х рр. у зв’язку з підйомом краєзнавчого руху. Але “бумом” появи громадських музеїв

стала друга половина 1950 — 80-х рр. Вони створювались при органах культури, школах, на виробництві. З’являється широке коло публікацій про мережу осередків на теренах всього радянського простору,³ методичні рекомендації, посібники про поширення досвіду по організації таких музеїв⁴. Наприкінці 1980 — поч. 1990-х рр. зміни в суспільно—політичному житті країни суттєво вплинули на стан громадських музеїв, зокрема звузилась їх мережа, змінилися профілі. Їх проблеми продовжують хвилювати лише окремі громадські організації, науковців, музейників, які постійно підіймають ці питання на Всеукраїнських, регіональних конференціях, круглих столах, в місцевій пресі⁵. Так, Всеукраїнська спілка краєзнавців на чолі з академіком НАН України П. Т. Троньком систематично зверталася до питання народного музейництва на VIII, IX, X, XI Всеукраїнських краєзнавчих конференціях⁶. Проте, відсутність достатньої уваги державних структур, аналізу сучасної мережі громадських осередків, напрями в їх розвитку, узагальнюючих досліджень їх ролі в суспільстві гальмують реалізацію просвітницького, культурознавчого, виховного, пам’яткоохоронного потенціалів цих закладів.

Привернути увагу державних, місцевих установ, активізувати громадськість щодо підтримки провінційних музеїв, завдання кожного громадянина. В статті зроблена спроба визначити сучасний стан і тенденції розвитку громадських музеїв в Україні, їх місце в духовному оновленні суспільства.

Громадські музеї створюються за ініціативою громадськості, діють на громадських засадах, актив обирає раду музею, директора, охоронця фондів та ін. Працюють вони під на-

уково-методичним керівництвом державних музеїв. До їхніх функцій входять збереження та популяризація пам'яток природи, історії, культури, виховання бережливого ставлення до них. Вони є важливою складовою музейної мережі, джерелом поповнення Музейного фонду України, але практично не включені до нього. Щодо їх класифікації, яка визначається складом музейного зібрання, принципами комплектування музейних фондів, тематикою експозиційної роботи і науково-просвітницькою діяльністю, то незалежно від профілю музею (природничі, історичні, художні, етнографічні тощо) найчастіше вони носять краєзнавчий характер.⁷ Фонди складають матеріали, зібрані в краї, вони можуть розходитися з концепцією музею, що пояснюється об'єктивною складністю показу окремих періодів історії, неможливістю здійснити археологічні розкопки, відсутністю необхідних оригінальних експонатів, браком професійних знань тощо.

Народне музейне будівництво отримало новий поштовх з 1950-х рр., коли в Україні нараховувалось понад 30 музеїв на громадських засадах⁸. У наказі міністра культури УРСР від 5 квітня 1957 р. зазначалось про підтримку державними музеями громадських закладів. На початку 1960-х рр. їх вже діяло понад 400 осередків.⁹ Вперше починають проводитись семінари, науково-практичні конференції, курси по підготовці громадських екскурсантів, стажування на базі державних музеїв. В 1963 — 1965 рр. відбулося три Всесоюзні наради, присвячені проблемам покращення роботи громадських музеїв, дві з них пройшли в Україні — Харкові і Павлограді. 15 лютого 1965 р. міністерство культури СРСР затвердило положення про Музейний фонд СРСР, згідно з яким до нього вводились громадські музейні збірки. В середині 1960-х рр. пройшла перша паспортизація народних музеїв. В 1971 р. музейна мережа складалась з 2278 громадських музеїв¹⁰. Поступово розвиваючись, деякі з них змінювали свій статус. Так, в 1975 р. 37 народних музеїв було переведено у філіали державних, а 226 музеїв на громадських засадах — у народні.¹¹ 25 вересня 1978 р. міністерство культури УРСР затвердило “Типове положення про музеї на громадських засадах”, визначивши їх статус та основні види діяльності. Кращим музеям присвоювалось звання “народний музей”. Зокрема зазначалось, що громадський музей є культурно-просвітницький заклад, який цілеспрямовано

збирає, зберігає та експонує предмети матеріальної та духовної культури, які представляють наукову, художню та іншу цінність. Вони можуть бути різних профілей, реєструються в місцевих органах культури¹².

Музеї ділились на три групи: 1) музеї, що працюють під керівництвом органів культури (районні, міські, сільські); 2) музеї колективів підприємств, закладів, колгоспів, вищих і середніх навчальних закладів; 3) шкільні музеї, діяльність яких регламентувалась спеціальним “Положенням про шкільні музеї”, затвердженим постановою секретаріату ЦК ВЛКСМ колегії міністерства культури СРСР від 19 серпня 1974 року.

Слід врахувати, що в різні історичні періоди функції шкільних музеїв змінювались. Спочатку, в XIX ст. вони розвивались як засоби підвищення ефективності навчання, ілюстрували зміст навчальних предметів, в 1920-х рр. — як засоби розвитку школярів, в 1960 — 1980-х рр. перевага віддавалась виховним функціям.

На початок 1984 р. в Україні діяло 6858 громадських музеїв, в яких працювало понад 200 тис. осіб, крім того, в 11 п'ятиріччі планувалось відкрити 4,5 тис. нових громадських музеїв¹³. Директиви партійного керівництва про повсюдне створення музеїв привели до їх формалізації, експозиції відзначались одноманітністю, схематизмом, з'являються осередки, які майже не мали оригінальних матеріалів. Поширення набувають музеї ленінські, бойової і трудової слави комсомолу, історії підприємств, меморіальні тощо.

Наприкінці 1980 — поч. 1990-х рр. розпочався новий етап в житті громадських музеїв. Їхнє існування все більше починає залежати від місцевої влади, значна кількість осередків закриваються, особливо революційної, піонерської, комсомольської, бойової та трудової слави, ленінські, меморіальні музеї, присвячені відомим діячам компартії держави. Їх приміщення здаються в оренду тощо, а експонати, що дбайливо збирались ентузіастами, розпоршувались, нищились. Так, в м. Овручі з 1969 р. діяв музей краєзнавчого профілю, в шести залах представлялась історія містечка з найдавніших часів до сучасності. Проте, в середині 1990-х рр. місцева влада передала експонати до міського архіву (фонд музею інв. № 607301–15В), а приміщення під оренду підприємцям.

В Києві із 64 музеїв історії підприємств на 2001 р. діяло 36. Закрились музеї заводів

“Червоний екскаватор”, “АК Росток”, суднобудівного, мотозаводу, телефонної техніки та ін. Разом з тим, з’явилися оригінальні музейні осередки “Київводоканалу” (1990), “Київелектротранспорту” (1992), поштового зв’язку при Київському головпоштамті (1995), Національного економічного університету (1996), Українського державного університету харчових технологій (1998), Інституту фізики НАН України (1999), відновив свою роботу музей ВО “Завод Арсенал” (2002)¹⁴.

Музеї історії підприємств і установ проводять корисну роботу по збереженню і популяризації пам’яток науково-технічному прогресу. Так, діюча модель робота-автомата із музею Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України, демонструє, як в його спеціальній камері під високим тиском за кілька хвилин відбувається перетворення графіту в штучний алмаз. Відвідувачі знайомляться з технологічними процесами виготовлення продукції.

Завдяки самовідданості місцевих краєзнавців вдалося не тільки зберегти сотні тисяч оригінальних документів, рухомих пам’яток історії та культури, але відкрити і відродити чимало громадських музеїв. Нині в Україні налічується майже 6 тис. громадських музеїв¹⁵. Приміром, у Хмельницькій області на 1 січня 1999 р. налічувалося 203 недержавні музеї, фондів колекції яких складала понад 147 тис. од. зб. В Донецькій області з 248 діючих громадських музеїв 34 присвоєно звання “народний”¹⁶.

В 2005 р. в Чернівецькій області постали громадські музеї у Сокирянській школі № 1, Хотинській школі № 5, музей “Гончарство Буковини” в с. Коболчин Сокирянського району, музей археології району в с. Стрілецький Кут Кіцманського району. Подвижницьку працю директорів Ф. Том’юк (музейно-етнографічний комплекс Гуцульщина, с. Підзахаричі) та В. Вакули (с. Бернове Кельменецького району) високо оцінив Міжнародний фонд “Україна 3000” під патронатом К. Ющенко, відзначивши їх стипендіями фонду. Плідну роботу проводять також директори громадських музеїв області І. Топало (с. Старий Вовчинець Глибоцького району), Б. Придиткевич (с. Подвірне Новоселицького району), О. Бойко (с. Колінківці Хотинського району), В. Ластюк (с. Погорилівка Заставнівського району) та ін. Методичну допомогу громадським музеям області надає Чернівецький обласний краєзнав-

чий музей (директор О. Затуловська). В періодичному виданні музею “Музейний щорічник” започаткована спеціальна рубрика, яка вміщує методичні рекомендації щодо створення і діяльності громадських музеїв, висвітлює досвід роботи народних музеїв¹⁷.

На Київщині з’явився цілий ряд музеїв: в с. Аркаїївка Згурівського району (1990), м. Калиті (1992), Рокитному (1996), с. Старобезрадиці (1997), м. Українка Обухівського району (2001); на Черкащині: в с. Дзензелівка Маньківського району (1992), м. Маньківка (1999); у Вінницькій області: с. Ковалівка Немирівського району (1992), м. Оратів (1993); також в селищі Семенівна Полтавської області (1995), м. Олевськ Житомирської області (1996) та ін.

Отже, в мережі громадських музеїв відбулися якісні зміни. Нові історичні реалії, бурхливий розвиток краєзнавства спричинили після звуження музейної мережі помітне пожвавлення у розбудові громадського музейництва.

Слід звернути увагу на профілі новостворених музеїв, які відрізняються оригінальністю тематики і експонатури. З’являються музеї, які раніше не могли існувати за ідеологічними принципами, наприклад, музей Степана Бандери у с. Старий Угринів Івано-Франківської області. Поширення набувають краєзнавчі, етнографічні осередки в селах, невеличких містечках. Так, зусиллями краєзнавця Г. Дудника в 1994 р. відкрито музей історії села Дзензелівка Маньківського району Черкаської області. Мешканці села зносили до музею скрині, глиняний посуд, домотканий одяг, рушники, жіночі прикраси тощо. В одному із залів розгорнуто експозицію “Історія хліба”, де розміщено справжню піч, жорна, дерев’яні діжі тощо. Представлені тут і спогади старожилів села про голодомор в 1933 р., репресії 1930-х рр.¹⁸ Односельці дбайливо зберігають історію своєї малої батьківщини.

В селищі Рокитне Київської області музей відкрито в 1996 р. за ініціативи краєзнавиці О. Євтушенко. З 1986 р. тут діяла кімната-музей Героя Радянського Союзу О. О. Шевченка, нині осередок розширили до п’яти залів, поповнили етнографічними колекціями. Вміщено матеріали присвячені видатному українському кобзареві О. А. Маркевичу, який народився в с. Троїцьке (нині Довгалівське). В роки першої світової війни був тяжко поранений, втратив зір, повернувшись в село став

кобзарем, об'їздив всю Україну. Помер у 1978 р., похований у Києві. Пам'ять про видатних людей краю оживає в збірках громадського музею.

У витоках шкільного музею в с. Старобезрадичі Обухівського району на Київщині в 1997 р. стояла Заслужений вчитель України Г. Хитенко. Колекція музею нараховує лише понад 100 експонатів, проте, частина її присвячена розвитку освіти в селі. Зокрема, представлені світлини перших вчителів школи, директора П. Добровільського, який в 1931 р. відкривав її. В 1992 р. вчителі Ковалівської сільської школи Немирівського району на Вінниччині відкрили краєзнавчий музей, в якому понад 500 од. зб. Серед них етнографічна, нумізматична, колекції зібрані учнями і мешканцями села. Юні музейники ініціювали створення символіки села. Разом з учителем малювання розробили емблему малої батьківщини, на якій зобразили підкову з пшеничним колоском та квіткою маку.

Історія краю, його культура, звичаї, традиції стають предметом досліджень краєзнавців, школярів. В Маньківській школі з 1999 р. поповнюються збірки гончарних виробів, в тому числі глиняні іграшки з відомого своїми майстрами за межами України с. Паланочки, народного одягу, рушників, ікон, дерев'яних і металевих предметів. Під керівництвом організатора музею Т. Онуфрієнко учні збирають і записують народні пісні, місцеві обряди.

В Семенівській середній школі № 2 на Полтавщині члени шкільного гуртка “Юні дослідники” разом з вчителями Л. Кравцовою, Н. Шульгою створили в 1995 р. краєзнавчий музей, експонати до нього збирали самі. В музеї відкрита виставка “Побут та народне мистецтво Семенівщини”, де представлені крапці зразки виробів народних майстрів. Особливо вражає робота, де на білому полотні вишитий чорними нитками краєвид рідного села. Власними зусиллями місцеві музейники здійснили художнє оформлення музею, з використанням технічних засобів, кіно-, фонозапису та діапозитивного показу. Шкільний музей радо відкриває двері бажаним познайомитись з історією і культурою краю.

Самобутній музейний осередок започатковано в 1992 р. в Калитянській школі на Київщині. Вчитель біології Р. Чукавова разом з учнями збрала і відкрила музей природи, справжню дослідницьку лабораторію. Всього

в музеї нараховується понад 600 експонатів, вони складають географічний, палеонтологічний, зоологічний та ботанічний відділи. В експозиції серед викопних решток, знайдених учнями в околиці Калити, подарунок Зоологічного музеї НАН України — зуб мамонта кайнозойської ери; колекції черепашок, молюсків, метеликів; чучела птахів 15-ти видів; місцеві рослини тощо. Музей не лише допомагає пізнавати природу краю, але вчить і охороняти її. Тут проводяться семінари, наради вчителів біології району, області.

Знайомлячись із громадськими музеями, ми відзначаємо посилення інтересу широкого загалу до історичного минулого, традицій і побуту свого народу. В музейних збірках переважають історичні, етнографічні, культурно-мистецькі колекції.

Характерним в розвитку сучасного народного музейництва є розширення його поля діяльності, посилення ролі в духовному оновленні суспільства. Музеї не лише збирають зберігають та експонують пам'ятки історії і культури, вони їх широко популяризують, і форми цієї роботи значно урізноманітнилися. В Аркадіївці Згурівського району Київської області в 1990 р. з ініціативи вчителя Т. Петровської постав музей, який на сьогодні нараховує понад 1500 експонатів. Тут представлені народні ремесла краю: ковальська справа, деревообробна, лозоплетіння тощо. Серед експонатів вишивки директора музею — народної майстрині Т. Петровської: ікони, портрети національних героїв, гетьманів, письменників, поетів. Багато зарубіжних гостей прагнули придбати ці роботи у власні колекції, але авторка залишила їх для сільської громади. Музей проводить народні семінари, відкриті уроки, масові заходи. Серед них: “Родовід Аркадіївки” — про заснування села власником Згурівського маєтку графом Кочубеєм, яке назвали на честь його сина Аркадія; “Запалимо свічки поминальні” — акція присвячена загиблим за Українську народну республіку в бою під Крутами; “Доля на рушникові” — розповідь, в якій на основі музейної колекції рушників, де зберігаються знамениті кралецькі рушники (один з яких подарований музею відомою поетесою Л. Костенко; на таких несли труну з тілом Т. Г. Шевченка), розкривається система знаків в народній вишивці; проводяться фольклорно-етнографічні вечори “Календарні обряди та звичаї”, “Ой, не рїж косу”, “Народні страви”, “Українська міфоло-

гія” тощо. Музей започаткував свою традицію — “Калинову алею”, коли випускники школи, почесні гості висаджують молоді деревця калини, як поетичний символ України.

В травні 1993 р. в селищі Оратові на Вінниччині постав музей, де зібрано понад 1,5 тис. од. зб. Крім експозиційної, виставкової роботи колектив музею на чолі з директором Н. Білик активно пропагує роботи місцевих художників — аматорів, народних умільців. За період існування він перетворився на культурний осередок краю. При музеї діють клуб “Надвечір’я” (кер. Н. Шолубай), фольклорно-етнографічний колектив “Берегиня” (кер. Є. Колосенко), літературне об’єднання “Вишневий сад” (кер. Є. Возна). Традиційно в травневі дні в музеї збираються учасники Великої Вітчизняної війни; 16 травня відзначають Міжнародний день родини. Тісно співпрацює музей із місцевими студіями флористів (с. Підвисоке, кер. Н. Співак), “Юний художник” (кер. Г. Доценко), “Юні умільці” (кер. Н. Шолубай), проводяться спільні заходи з популяризації народних традицій, обрядів, ремесел, активно залучається молодь до вивчення і збереження культурної спадщини українського народу.

Свою діяльність громадські музеї широко висвітлюють у місцевій пресі. Деякі осередки започаткували власні періодичні видання. Так, в Олевську Житомирської області музей відкрито в 1996 р., згодом почала виходити щорічна брошура про життя музею, нові надходження до музейних колекцій. В ній підіймаються проблеми історичного, культурознавчого, соціального характеру.

Краєзнавчим літописом села став “Денисівський вісник” — періодичне видання Денисівського краєзнавчого музею Козівського району Тернопільської області. Б. Савак — директор музею, вміщує матеріал, який яскраво описує людей села, події, які їх хвилюють. Зокрема, в № 4 за 2001 р. розповідається про зусилля краєзнавців села зберегти козацькі могили XVII ст.¹⁹, прагнення увічнити пам’ять про героїчні подвиги своїх пращурів.

На сучасному етапі музеї на громадських засадах отримують новий поштовх у своєму розвитку. Пройшовши свій історичний шлях, народне музейництво спроможне не лише активно розбудовуватись, але і суттєво впливати на духовні основи українського суспільства. Слід відзначити тісну залежність у розвитку демократичних засад громадянського суспільства і розбудови громадських музеїв. Якщо в 1960 — 80-і рр. музеї розглядалися як осередки пропаганди соціалістичного способу життя, їх діяльність ретельно контролювалась державними органами, то в демократичному суспільстві їх роль якісно змінюється, можливості помітно розширюються.

Переживши кризові явища 1990-х рр., відновлюється мережа громадських музеїв. Ініціаторами відкриття нових закладів стають вчителі, музейники, краєзнавці, місцеві ентузіасти. За профілем серед діючих і новостворених музеїв переважають краєзнавчі, історичні, історико-археологічні, етнографічні, меморіальні, художні тощо.

Зосередження дослідників на історії краю, його минулому, культурних традиціях, видатних особистостях вплинуло на формування фондів музею. В них зберігаються оригінали природничих, геологічних, археологічних, нумізматичних, етнографічних та інших колекцій, твори місцевих художників і народних майстрів, особисті речі земляків тощо.

Значно розширилось поле діяльності громадських музеїв. На сьогодні вони є дослідницькими, освітньо-виховними, культурними центрами на місцях. Ними ініціюються історико-культурологічні, фольклорно-етнографічні проекти; навколо них створюються пізнавальні, народно-традиційні, художні та інші осередки. Громадський музей як невід’ємна складова громадянського суспільства демонструє відношення окремо взятої громади до минулого свого народу, історії і культури рідного краю, власне, до оточуючого світу, прагнення змінити його на краще, разом з тим, це засіб впливу на громадянське суспільство, можливість зміцнити його духовні підвалини, зробити досконалішим.

Джерела та література

- 1 Український музей. Збірник 1. — К., 1927. — С.2.
- 2 Гусев А. Н. Школьный музей как учебное пособие при занятиях с детьми в началь-

ной школе. — М., 1908. — 99 с.; Хитьков Н. А. Школьный музей. Его значение и организация. С приложением списков, наглядных учебных пособий. — К., 1913. —

- 308 с.; Дорофеев Н. К. Школьный музей. Опыт программы и способа составления школьного музея. — Люблин, 1914. — 134 с.; Романов Н. И. Местные музеи и как их устраивать. — М., 1919. — 111 с.; Зеленко А. У. Школьный музей. — М., 1927. — 104 с.; Миколук А. Переїзний музей на селі: з досвіду роботи на Одещині за 1924 — 1926 рр. Посібник для сільбудів та хат-читалень. — Х., 1927. — 134 с.
- 3 Каспаринская С. А., Чудов И. С. Деятельность народных музеев на современном этапе. — М., 1965. — 30 с.; Народні музеї. Збірник статей. — К., 1964. — 52 с.; Грабовецький В. В. Народні музеї Львівщини. — Львів, 1961. — 146 с.; Буланый И. Т., Явтушенко И. Т. Музей на общественных началах. — М., 1985. — 206 с.; Буланый И. Т., Євтушенко І. Т. Громадські музеї України: історія досвід проблем. — К., 1979. — 199 с.; Омельченко Ю. А. Шкільні музеї. — К., 1981. — 128 с.; Близняков В. С., Дайнеко Л. І. Народні музеї: Луганщина. Супутник туриста. — Донецьк, 1968. — 59 с.; Грищенко І. Т., Сапухіна Л. П. Народні музеї Сумщини. — Х., 1970. — 95 с.; Грибова Л. О. Шкільна Ленініана. (про роботу ленінських музеїв та кімнат в школах України). — К., 1965. — 94 с.; Элькин Г. Ю., Огризко З. А. Школьный музей. — М., 1972. — 112 с.; Гурьев М. В. Школьный музей: из опыта работы. — Минск, 1978. — 80 с.; Заиров М. Г. Школьный музей. — Алма-Ата, 1982. — 64 с.; Общественные музеи Узбекистана. — Ташкент, 1988. — 184 с.; Организация районных и сельских музеев. — Кишинев, 1965. — 47 с.; По школьным музеям Киргизии. — Фрунзе, 1968. — 99 с.; Абдрашитова И. М., Синицина К. Р. Школьный музей. — Казань, 1973. — 64 с.; Панов В. Н. Школьные краеведческие музеи Восточной Сибири. — Иркутск, 1973. — 32 с. та ін.
- 4 Семенов Ю. Методическое пособие в помощь культпросветработника по организации народных музеев. — Пермь, 1969. — 28 с.; Ерошкевич Н. И., Камбалов Н. А. Как организовать краеведческий музей в школе. — Барнаул, 1953. — 59 с.; Павличенко Э. А. В помощь народным музеям. — М., 1976. — 80 с.; Народный музей в социальном, культурном комплексе. Методические рекомендации. — Минск, 1979. — 10 с.; Сейненский А. Е. Музей воспитывает юных. Книга для учителей. — М., 1988. — 207 с.; Культурно-освітня робота народних музеїв. Конспект лекції для студентів з курсу “Основи краєзнавства”. — Х., 1965. — 26 с. та ін.
- 5 Омельченко Ю. А. Розвиток учбових музеїв. — К., 1988. — 194 с.; Шкільні музеї. Посібник для вчителів. — К., 1991. — 110 с.; Збереження пам’яток науки і техніки в музеях: історія, досвід, перспективи. Зб. наук. ст. (під ред. С. З. Заремби). — К., 2001. — 118 с.; Крук О. І. Розвиток музейної справи в Україні (к. 1950 — 1980-ті рр.) Автореферат дис. на ступінь к.і. н. — Х., 2000. — 20 с.; Культурна спадщина Слобожанщини: зб. наук. ст. — Х., 2003. — 94 с.; Новіцькі читання. — Запоріжжя, 2002. — 146 с.; Музей і майбутнє. — Дніпропетровськ, 1998. — 105 с.; Скарби музеїв. // Матеріали обласної наукової конференції. — Дніпропетровськ, 2005. — 156 с.; Сумцовські читання. — Х., 2004. — 104 с. та ін.
- 6 Тронько П. Т. Історичне краєзнавство на межі тисячоліть: досвід, проблеми, перспективи. — К., 2000. — 360 с.; Історія України. Маловідомі імена, події, факти. — К.-Донецьк, 1999. — Вип. 6, 7, 8; Історія України. Маловідомі імена, події, факти. — К.-Дніпропетровськ, 2001. — Вип. 16, 17, 18, 19; Історія України. Маловідомі імена, події, факти. — К.-Хмельницький, 2005. — Вип. 24, 25, 26.
- 7 Туманов В. Е. Общественные музеи. // Музейное дело в СССР. Музейная сеть и проблемы её совершенствования на современном этапе. — М., 1985. — С. 113–114; Гнедовский М. Профиль музея. // Советский музей. — 1985. — № 5. — С. 48.
- 8 Буланый И. Т., Явтушенко И. Г. Народные сокровищницы. — К., 1984. — С.13.
- 9 Там само. — С. 16.
- 10 Там само. — С. 23.
- 11 Кочан І. Скарби народу. // Скарбниці слави народної. З досвіду роботи громадських і народних музеїв республіки. — К., 1975. — С. 8–9.
- 12 Буланый И. Т., Явтушенко И. Г. Народные сокровищницы. — К., 1984. — С.158–158.
- 13 Там само. — С. 7; 23.
- 14 Константинов В. О. З історії створення музеїв підприємств і установ міста Києва. // Збереження пам’яток науки і техніки в

- музеях: історія, досвід, перспективи. — К., 2001. — С. 29
- 15 Широченко В. Викрадають антикварні цінності. // Хрещатик. — 1998. — 28 серпня. — С. 27.
- 16 Кокошко Н. В. Недержавні музеї: зберегти і підвищити роль в національно-патріотичному відродженні. // Музей на межі тисячоліть. — Дніпропетровськ, 1999. — С. 29–30; Павлухіна В. Ф. Музеї та бібліотеки Донецької області як історико-краєзнавчі осередки. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Вип. 8. — К., 1999. — С. 214–218.
- 17 Музейний щорічник. Чернівецький обласний краєзнавчий музей. — Чернівці, 2002. — 107 с.
- 18 Маньківський літопис. — 1997. — Жовтень.
- 19 Денисівський вісник. — 2001. — № 4. — С. 1.

Ruslana Mankovska

Public museum activity in the civil society: the history and the perspectives of development

In this article the problem of public museums in Ukraine, their history of development in different historical periods, the major trends of modern state of public museums, its influence on formation of spiritual foundations of society is highlighted. According to the activity of separate museums the idea is shown that public museum is an important part of a public society, and efficient way of influence on its development.

Key words: *civil society, spirituality, culture, national museum affair, public museum, historical and cultural inheritance, preservation of monuments, regional ethnography.*

